

Національний педагогічний університет  
імені М. П. Драгоманова

ВГО Українська Академія наук

# *Гілея*

---

*Науковий вісник  
збірник наукових праць*

- *Історичні науки*
- *Філософські науки*
- *Політичні науки*

**Випуск 98 (№ 7)**

**Київ – 2015**

**Збірник засновано 2004 року. Вихід з друку – щомісячно****Фахове видання**

**з філософських, політичних наук затверджено наказом Міністерства освіти і науки України**  
 № 747 від 13 липня 2015, з історичних наук постановою президії ВАК України: № 1-05/3 від 14 квітня 2010 р.

Свідомство про державну реєстрацію (переєстрацію) друкованого засобу  
 масової інформації: серія КВ № 19946 – 9746 ПР від 31 травня 2013 року

**Друкується за рішенням:**

Вченої ради Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова  
 (протокол № 12 від 25 червня 2015 р.); Президії ВГО Української Академії Наук (протокол № 15-06-25 від 25 червня 2015 р.)

**Збірник входить до міжнародної індексації****Рецензенти:**

**Панчук М. І.**, д-р іст. наук, проф. (Україна, Київ)  
**Степино М. Т.**, д-р філос. наук, проф. (Україна, Київ)  
**Онищенко І. Г.**, д-р політ. наук, проф. (Україна, Київ)

**Шеф-редактор:**

**Андрущенко В. П.**,  
 д-р філос. наук, проф., член – кор. НАН України,  
 акад. НАПН України  
 (Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)

**Головний редактор:**

**Вашкевич В. М.**,  
 д-р філос. наук, проф.  
 (Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)

**Співредактори:**

**Акопян В. Г.**,  
 д-р філос. наук, ст.н.с.  
 (Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)  
**Кивлюк О. П.**, д-р філос. наук, ст.н.с.  
 (Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)  
**Муляр В. І.**,  
 д-р філос. наук, проф. (Україна, Житомир)  
**Предборська І. М.**,  
 д-р філос. наук, проф. (Україна, Київ)

**Відповідальний секретар:**

**Халамендик В. Б.**,  
 д-р філос. наук, проф.  
 (Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)

**Редакційна рада:**

**Андрущенко В. П.**, д-р філос. наук, проф.,  
 член – кор. НАН України, акад. НАПН України  
 (Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)  
**Вашкевич В. М.**, д-р філос. наук, проф.  
 (Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)  
**Євтух В. Б.**, д-р іст. наук, проф.,  
 член-кор. НАН України  
 (Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)  
**Зеленков А. І.**, д-р філос. наук, проф. (Білорусь, Мінськ)  
**Колесник В. Ф.**, д-р іст. наук, проф., член-кор. НАН України  
 (Україна, Київ)  
**Мирзаханян Р.**, д-р іст. наук, проф. (Армєнія, Єреван)  
**Михальченко М. І.**, д-р філос. наук, проф., член-кор. НАН України  
 (Україна, Київ)  
**Рафальський О. О.**, д-р іст. наук, проф. (Україна, Київ)  
**Солдатенко В. Ф.**, д-р іст. наук, проф., член-кор. НАН України  
 (Україна, Київ)

**Редакційна колегія:****З історичних наук:**

**Войцехівська І. Н.**, д-р іст. наук, проф. (Україна, Київ)  
**Гончар Б. М.**, д-р іст. наук, проф. (Україна, Київ)

**Дробот І. І.**, д-р іст. наук, проф.  
 (Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)  
**Журба М. А.**, д-р іст. наук, проф.  
 (Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)  
**Лазько Г. Г.**, д-р іст. наук, проф. (Білорусь, Гомель)  
**Михайлюк В. П.**, д-р іст. наук, проф. (Україна, Луганськ)  
**Стоян Т. А.**, д-р іст. наук, проф.  
 (Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)  
**Чернега Л. М.**, д-р іст. наук, проф.  
 (Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)  
**Шаповал Ю. І.**, д-р іст. наук, проф. (Україна, Київ)

**З філософських наук:**

**Абасов А. С.**, д-р філос. наук, професор (Азербайджан, Баку)  
**Базалук О. О.**, д-р філос. наук, проф. (Україна, Київ)  
**Бех В. П.**, д-р філос. наук, проф.  
 (Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)  
**Воронкова В. Г.**, д-р філос. наук, проф. (Україна, Запоріжжя)  
**Герасимова Е. М.**, д-р філос. наук, проф.  
 (Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)  
**Гарбар Г. А.**, д-р філос. наук, проф. (Україна, Миколаїв)  
**Жадько В. О.**, д-р філос. наук, проф.  
 (Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)  
**Жишко Т. А.**, д-р філос. наук, проф.  
 (Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)  
**Куцупал С. В.**, д-р філос. наук, проф. (Україна, Полтава)  
**Миколайчук А.**, д-р хабілітований, проф. (Польща, Познань)  
**Онїшко О. Ф.**, д-р техн. наук, професор (Україна, Київ)  
**Тецлав С.**, д-р філос. наук, проф. (Польща, Бидгощ)  
**Уваркіна О. В.**, д-р філос. наук, проф.  
 (Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)  
**Яшанов С. М.**, д-р пед. наук, проф.  
 (Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)

**З політичних наук:**

**Андрусишин Б. І.**, д-р іст. наук, проф.  
 (Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)  
**Бабкіна О. В.**, д-р політ. наук, проф.  
 (Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)  
**Балабанов К. В.**, д-р політ. наук, проф. (Україна, Маріуполь)  
**Варзар І. М.**, д-р політ. наук, проф.  
 (Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)  
**Войналович В. А.**, д-р політ. наук, проф. (Україна, Київ)  
**Іванов М. С.**, д-р політ. наук, проф. (Україна, Миколаїв)  
**Кізіма С. А.**, д-р політ. наук, проф. (Білорусь, Мінськ)  
**Котигоренко В. О.**, д-р політ. наук, проф. (Україна, Київ)  
**Крась І.**, д-р хабілітований, проф. (Польща, Ченстохов)  
**Лапина С. В.**, д-р соц. наук, проф. (Білорусь, Мінськ)  
**Макаренко Л. Л.**, д-р пед. наук, проф.  
 (Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)  
**Остапенко М. А.**, д-р політ. наук, проф.  
 (Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)  
**Римаренко С. Ю.**, д-р політ. наук, проф. (Україна, Київ)  
**Савельєв В. Л.**, д-р іст. наук, проф.  
 (Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)  
**Срогошу Т.**, д-р хабіліт., проф. (Польща, Ченстохов)

**Гілея:** науковий вісник. Збірник наукових праць / Гол. ред. В. М. Вашкевич. – К.: «Видавництво «Гілея», 2015. – Вип. 98 (7). – 432 с.

Концепція збірника базується на багатоплановому науковому висвітленні проблем інформаційної цивілізації, що формується. Основні рубрики охоплюють галузі історичних, філософських та політичних наук. Розрахований на фахівців гуманітарних та соціально-політичних наук.

«нормативного» майбутнього, але й створення образів «бажаного» або «можливого за певних умов».

Ми показали історичні витоки футурології, в загальному окреслили її сучасну структуру. Показали присутність двох «типів» футурологів – письменники–футурологи, що виступають з прогностичними статтями, та футурологи, що здійснюють свої дослідження в рамках академічного, строго теоретичного тексту.

Були описані елементи кількох популярних футурологічних теорій, що належать перу відомих соціологів, істориків та математиків. Зокрема, висвітлено деякі ідеї Е. Тоффлера та Х. Тоффлер, Дж. Нейсбіта та Л. Дворські. Їх концепції стали підставою для висновку про головну роль історичної та соціальної екстраполяції в методологічному питанні футурології. Крім того, на базі робіт Л. Дворські висвітлено дієвість математичних методів по відношенню до можливості прогнозування конкретних явищ майбутнього.

Крім того, розглянуті теоретичні доробки двох російських вчених І. Тузовського та В. Шутова. Перший здійснив досить актуальну систематизацію головних футурологічних концепцій антиутопій, кожна з яких розглядається з позицій соціально–екстраполяційної достовірності. Другий розробляє власну футурологічну модель, яка у більшості базується уже на методах історичної екстраполяції. Базуючись на виділених трендах на основі знань про історичні закономірності 2 тисячоліття, Шестов робить загальний прогноз на політичне, економічне та культурне життя планети у ХХІ сторіччі.

Відтак, футурологія як молода, перспективна наука, або ж, в крайньому разі, вид теоретичної діяльності, лише починає своє формування. А отже, її корисні наслідки та відкриті об'єктивні закони, скоріш за все, чекають нас у майбутньому, як і сам невлесний предмет цієї теорії.

#### Список використаних джерел

1. Блюх И. С. Будущая война и её экономические последствия / И. С. Блюх. – СПб.: Из-во «Типография И. А. Эфрона», 1889. – 189 с.
2. Нейсбитт Дж., Эбурдин П. Что нас ждет в 90-е годы. Мегатенденции. Год 2000 / Дж. Нейсбитт, П. Эбурдин [пер. с англ. К. Малешков]. – М.: Республика, 1992. – 416 с.
3. Тоффлер Э. Шок будущего / Э. Тоффлер [пер. с англ. Е. Руднева] 1970. – М.: АСТ, 2008. – 560 с.
4. Тоффлер Э., Тоффлер Х. Революционное богатство = Revolutionary Wealth, 2006. – М.: АСТ, 2007. – 576 с.
5. Тузовский И. Д. Светлое завтра? Антиутопия футурологии и футурология антиутопий: Монография / И. Д. Тузовский. – Ч., 2009. – 212 с.
6. Уеллс Г. Машина часу / Г. Уеллс [пер. з англ. Миколи Іванова]. – Х.: Фоліо, 2003. – 480 с.
7. Шутов В. 21 век – что нас ждет / Историческая футурология / В. Н. Шутов. – М.: «Ижица», 2003. – 192 с.
8. Dworsky L. Probably not: Future Prediction Using Probability and Statistical Inference / L. Dworsky. – Hoboken: «Wiley–interscience», 2008. – 210 p.
9. Naisbitt J. Mind Set!: Reset Your Thinking and See the Future / J. Naisbitt. – NY Press, 2006. – 282 p.
10. Robertson Roland. Globalization: Social Theory and Global Culture (Theory, Culture & Society Series) / Roland Robertson // SAGE Publications, 1992. Printed in Great Britain by The Cromwell Press Ltd, Broughton Gifford, Melksham, Wiltshire, – 310 p.

#### References

1. Blioh I. S. Budushhaja vojna i ejo jekonomicheskie posledstviya / I. S. Blioh. – Spb.: Iz-vo «Tipografija I. A. Jefrona», 1889. – 189 s.
2. Nejsbitt Dzh., Jeburdin P. Chto nas zhdet v 90-e gody. Megatendencii. God 2000 / Dzh. Nejsbitt, P. Jeburdin [per. s angl. K. Malezhkov]. – M.: Respublika, 1992. – 416 s.

3. Toffler Je. Shok budushhego / Je. Toffler [per. s angl. E. Rudneva] 1970. – M.: AST, 2008. – 560 s.
4. Toffler Je., Toffler H. Revoljucionnoe bogatstvo = Revolutionary Wealth, 2006. – M.: AST, 2007. – 576 s.
5. Tuzovskij I. D. Svetloe zavtra? Antiutopija futurologii i futurologija antiutopij: Monografija / I. D. Tuzovskij. – Ch., 2009. – 212 s.
6. Uells G. Mashina chasu / G. Uells [per. z angl. Mikoli Ivanova]. – H.: Folio, 2003. 480 s.
7. Shutov V. 21 vek – chto nas zhdet / Istoricheskaja futurologija / V. N. Shutov. – M.: «Izhica», 2003. – 192 s.
8. Dworsky L. Probably not: Future Prediction Using Probability and Statistical Inference / L. Dworsky. – Hoboken: «Wiley–interscience», 2008. – 210 p.
9. Naisbitt J. Mind Set!: Reset Your Thinking and See the Future / J. Naisbitt. – NY Press, 2006. – 282 p.
10. Robertson Roland. Globalization: Social Theory and Global Culture (Theory, Culture & Society Series) / Roland Robertson // SAGE Publications, 1992. Printed in Great Britain by The Cromwell Press Ltd, Broughton Gifford, Melksham, Wiltshire. – 310 p.

**Terapyschyy S. O.**, PhD, associate professor, National Pedagogical University M. P. Drahomanov (Kyiv, Ukraine), som\_org@ukr.net

#### Futurology in a problems field of social philosophy

The article is devoted to the analysis of general futurology in terms of social philosophy. Methodological basis of research is defined approach that is based on the principles of objectivity and integrity. In particular, the paper used, the method of historicism and hermeneutics; dialectical method; method of system analysis; comparative method.

Futures theories are relatively young formations in modern science, have managed to gain significant popularity among scholars and readers worldwide, and it is no accident. In the following are a study author, first, the essence of the phenomenon of futurology, describes its functions and methods. Then, after a theoretical concept review, carried out the sampling of items futures popular models, which gives an idea of the diversity and finally formation of the science. In addition, the author demonstrates its potential practical and theoretical contributions to the task of human development.

**Keywords:** futurology; futures model, prediction, extrapolation, historical cycles.

**Терепицій С. А.**, кандидат філософських наук, доцент, Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова (Київ, Україна), som\_org@ukr.net

#### Явление футурологии в контексте проблем социальной философии

Представлен общий анализ футурологии в контексте социальной философии. Методологическая база исследования определяется подходом, который опирается на принципы объективности и целостности. В частности, в работе применены: метод историзма и герменевтики; диалектический метод; метод системного анализа; сравнительный метод.

Футурологические теории, как относительно молодые образования в современной науке, уже успели получить большую популярность среди ученых и читателей по всему миру, и это не случайно. В данном исследовании, прежде всего, раскрывается сущность явления футурологии, описываются ее функции и возможные методы. Впоследствии, после теоретического обзора понятия, осуществляется выборочный обзор элементов популярных футурологических моделей, который дает представление о разнообразии и окончательной неформированности этой науки. Кроме того, автором демонстрируются ее потенциальные практические и теоретические вклады в задачи устойчивого развития человечества.

**Ключевые слова:** футурология, футурологическая модель, прогноз, экстраполяция, исторические циклы.

\* \* \*

УДК 37.013.73

**Фіалко Н. А.**, науковий співробітник відділу якості освіти, Інститут вищої освіти Національної академії педагогічних наук України (Україна, Київ), lepan@ukr.net

#### ЗМІСТОВНІ АКЦЕНТИ ГУМАНІТАРНОЇ ПАРАДИГМИ

Гуманізація та гуманітаризація системи вищої освіти сприятиме підвищенню рівня людського і соціального капіталу індивіда за рахунок підвищення якості отриманої освіти і формування гуманістичного світогляду майбутнього працівника, нарощування ефективності інвестицій в людський капітал, підвищення інтелектуального рівня і самореалізації особистості. Зазначені аспекти актуалізують потребу аргументаційної виразності змістовних акцентів гуманітарної парадигми.

**Ключові слова:** гуманітарна парадигма, змістовні акценти, особистість, гуманізація, гуманітарні пріоритети, людський і соціальний капітал.

У використанні терміну «гуманітарна парадигма» можна виявити три основні смислові акценти. По-перше, цей термін часто застосовується до парадигм діяльності у сфері культури. Перебуваючи в природному середовищі, людина переробляє його з позицій своїх потреб. Одним з механізмів культурної діяльності є парадигми як зразки культурної творчості. Вони вивчаються гуманітарними дисциплінами і – цілком природно – вважаються гуманітарними парадигмами. Подібною культурною парадигмою в принципі є також природничонаукова парадигма. З огляду на цю обставину називати всі культурні парадигми гуманітарними вірно по суті, але недоречно з термінологічних міркувань, оскільки нівелюється актуальна проблема співвідношення гуманітарних і природничонаукових парадигм [1, с. 35–36].

По-друге, щодо природничо-наукового дослідження, технічної, практичної і наукової діяльності висувається вимога людиномірності, врахування гіпотетичних ризиків і небезпек для людства. Такі підходи часто відреконструюють гуманітарними парадигмами, хоча – за великим рахунком – вони не є парадигмами гуманітарних наук.

По-третє, парадигми дослідницької діяльності у сфері духу, на відміну від досліджень природних об'єктів, до яких належить і людина як природний об'єкт, є парадигмами гуманітарних наук і в цьому контексті гуманітарними парадигмами. Сказане відноситься і до дослідження природничонаукових текстів і самого природничонаукового мислення. Тому якщо учений-природничик рефлектує з приводу своєї розумової діяльності й своєї науки, то він вступає в сферу гуманітарного пізнання і змушений застосовувати існуючі гуманітарні парадигми або створювати нові. Не випадково методологія науки є гуманітарною дисципліною, хоча створювалася здебільшого не гуманітаріями. Це відноситься і до історії науки та інших дисциплін, що вивчають генезис, логіку і становлення наукової сфери.

Гуманітаризація – це обов'язково діалогізація освіти [10, с. 96]. Потрібно зосередити пріоритетні зусилля на переході до парадигми проблемності, діалогічності та дискусійності. Такий підхід сприятиме подоланню монологізму, проповідницьких моделей передавання знань, нескінчених посилань на авторитети тощо. У підсумку це дасть можливість не просто володіти інформацією, а бачити в навколишньому житті проблемні ситуації, чітко формулювати завдання, самостійно вирішувати їх, рефлексійно ставитись до вибраних посилань і критеріїв.

Основним критерієм розмежування природничих та гуманітарних наук є не методологічні особливості, а аксіологічна функція. Аксіологічна й гносеологічна функції гуманітарних наук нерозривно пов'язані з презентацією певного типу онтології, з вибором і актуалізацією об'єктів дослідження, з їхньою ідеологічною інтерпретацією. Не випадково нині в гуманітарних науках домінують напрями, які забезпечують реалізацію конкретних, чітко визначених цінностей інформаційного суспільства, без яких неможливе досягнення економічних, політичних та соціальних цілей.

Такі форми гуманітарного знання, як історія, естетика, філософія являють собою не просто знання, а знання цінності того чи іншого об'єкта для людини. Цінності не лише визначають вибір суттєвого та несуттєвого, а й

впливають на становлення понять, формують понятійний і категоріальний каркаси. Історично визначальними можуть стати лише ті об'єкти, які мають значення в контексті суспільних інтересів. В роботі гуманітарія більше значення має аксіологічне ставлення до факту чи події, а не ідеї, нейтральні з погляду цінностей сучасного суспільства.

У 80-х роках була актуальною парадигма «техніцизму», згідно з яким фахівець повинен вирішувати професійні проблеми, учений – генерувати знання про світ, інженер – розробляти надійні технологічні пристрої. За це вони несуть фахову відповідальність перед суспільством і отримують заробітну плату. Насправді ж проблема підготовки сучасних інженерних кадрів лежить не лише й можливо не стільки в технічній, скільки в психологічно-педагогічній площині, а саме: система вищої професійної освіти повинна забезпечувати насамперед розвиток особистості, яка згодом стає носієм інженерних знань.

Під гуманітаризацією освіти слід розуміти індивідуальне самовизначення особистості, розвиток її самосвідомості й самоосвіти задля самореалізації в особистісному і професійному планах. Гуманітаризація освіти є водночас наслідком і причиною, чинником і завданням гуманізації суспільного буття [2, с. 5]. Головним завданням, яке постає в контексті потреб гуманітаризації освіти, є взаємозбагачення і взаємодоповнення знань з окремих предметів, що має посприяти створенню системного образу світу. Така освіта має бути спрямована на розвиток евристичних і креативних знань, досвіду творчої діяльності. Гуманітаризація освіти передбачає насамперед індивідуальне самовизначення особистості, розвиток її самосвідомості й самоосвіти задля самореалізації на особистісному та професійному рівнях [10, с. 148].

Завданням вищої освіти є підготовка фахівців для сучасного глобального ринку праці, створеного за допомогою інформаційних технологій. Втім, слід враховувати, що інформаційні технології поєднують світ переважно шляхом запровадження стандартів масової культури. Остання ж, орієнтуючись на розваги, культивує здебільшого поверхове відношення до світу. У зв'язку з цим актуалізується завдання вищої освіти – формування у молоді спроможності протистояти примітивізації мислення і розвивати глибоке теоретичне, творче мислення через залучення до світу науки.

Особливу роль у реалізації цих завдань відіграє гуманітарне знання. Не випадково просування Болонського процесу поступово витиснуло гуманізацію як основний напрямок розвитку вітчизняної освіти. В освітньому просторі, що готує уніфіковану кваліфіковану робочу силу для загальноєвропейської економіки немає місця гуманітарним знанням. Однак такий підхід до освіти суперечить основам європейської моделі демократії, у якій вищою цінністю є особистість. Саме гуманізація освіти задає таку орієнтацію при формуванні професійної культури фахівця [7, с. 33–34].

Під гуманізацією розуміється організація навчання з максимальним урахуванням індивідуальності студента, створення сприятливих умов для розкриття його здібностей, самовизначення, орієнтація освіти не лише на підготовку студента до майбутнього життя, а й на забезпечення повноцінності життя на кожному з етапів. Тому гуманізація постає не просто опозиційною

тенденцією щодо Болонського процесу, а й необхідною умовою збереження унікальності вітчизняної системи освіти в загальному процесі глобалізації.

Для усвідомлення цієї принципової ролі гуманізації та гуманітаризації сучасної системи освіти необхідно звернутися до перегляду ролі філософського знання в програмі вищої школи. Філософія є центральною світоглядною дисципліною, саме їй належить відповідальність за формування методологічних та ціннісних установок майбутніх фахівців. Це особливо відчувається у сучасній загальноєвропейській ситуації, яка є наслідком тривалого домінування технократичного способу мислення: в умовах тотальної світової глобалізації відбувається дегуманізація суспільства в цілому і поступове виродження етичного імперативу особистості зокрема. За таких умов філософія як репрезентант загальнолюдської цінності гуманізму стає ключовою галуззю для вивчення молодими фахівцями.

Однак постає слушне запитання: якою має бути вузівська філософія, і як вона має викладатися? Якщо в другій частині питання подекуди можна зустріти цікаві думки фахівців, то щодо змісту філософського курсу проблема залишається відкритою. Філософське знання перебуває у кризовому стані. Воно значною мірою втратило наукову самокритичність. Відбувалася підміна предмета філософської рефлексії – від осмислення основи суспільного розвитку і пошуку критеріїв конкретності та істинності людської сутності філософія обмежила предметне поле свого дослідження окремими сферами людської діяльності.

Критикуючи універсализм класичної філософії як нібито такий, що маскує догматизм, представники сучасного постмодернізму відкидають принципи причинності, істинності, ідею прогресу в науці та в історичній реальності. Заперечується необхідність, закономірність, всезагальність. Якщо в сучасній філософії спробувати відшукати обґрунтування необхідності цілісного самоусвідомлення і самореалізації особистості, то ми зіткнемося з тим, що філософія здебільшого лише канонізує амбівалентність людського буття, а не шукає способів відновлення істинного і цілісного. Така філософія вочевидь неспроможна стати запорукою гуманістичного світогляду. Тому мова має йти про повернення до гуманістичних цінностей не лише системи освіти, а й самої філософії.

В сучасних умовах поширення глобалізаційних процесів загалом і Болонського процесу зокрема в галузі освіти гостро постає проблема збереження унікальності традиційних локальних культур – зокрема, вітчизняної освітньої культури. Особлива роль при цьому відводиться гуманітарному знанню, яке єдине здатне сформувати гуманістично орієнтовану особистість. В царині гуманітарного знання особливу світоглядну функцію покликане здійснювати філософське знання. Викладання філософії покликане розвивати здібності студентів до творчого логічного мислення, культивувати послідовність, системність, доказовість, гнучкість мислення, що складає логічну культуру особистості. Вкрай важливим засобом активізації інтелектуального і креативного потенціалу студентів є проблемне навчання.

Освіта, що вибудовується на гуманістичних засадах, потребує нового розуміння навчання, яке повинно стати трансляцією культури культурними засобами. В центрі

освіти повинна бути не просто людина, а особистість, спроможна до самотворчості, самонавчання, самокритики. Якщо система освіти буде орієнтована на таку людину, то матиме внутрішнє джерело свого власного розвитку, стане системою, що самоорганізується [2, с. 10].

На сучасному етапі розвитку суспільства нову освітню парадигму покликане сформувати філософія освіти. Її головне завдання – створити нову модель освіти як системи, що самоорганізується, джерелом розвитку якої є людина. Освіту слід розглядати як процес трансляції культури через особистісно орієнтоване наукове знання, котре формує цілісне уявлення про світ.

Роль концептуального лідера в гуманізації освіти покликане відіграти філософія. Водночас філософія сама потребує переосмислення свого предмету і методів, а її викладання також потребує гуманізації, оскільки, якщо воно здійснюватиметься на застарілих світоглядно-методологічних орієнтирах, то здійснюватиме дегуманізуючий вплив на особистість студента.

Саме по собі професійне, фахове мислення завжди технократичне, оскільки покликане виконувати службову роль у життєдіяльності індивідів. Завдання гуманізації полягає не в тому, щоб перебороти такий технократизм: його руйнування призвело б лише до депрофесіоналізації особистості. Мета гуманізації освіти досягається тоді, коли професійне мислення стає певною частиною внутрішнього світу особистості представника технічної інтелігенції, а не поглинає його цілком. Структура ментальності такого індивіда має уподібнитися конусу: його верхівкою є професійна спеціалізація, серединою – широкий цикл загальноосвітніх дисциплін, а підґрунтям – коло гуманітарних знань, центром яких, як і віссю всього конуса, є гуманістичні переконання, генеровані гуманістичною філософією.

Гуманізація викладання філософії передбачає постійну творчу переробку навчального курсу в напрямку посилення внутрішньої єдності його змісту, а саме: зосередження всіх проблем курсу філософії навколо проблеми людини, проблеми особистості як осової, центральної – тобто спрямованістю до фундаментальних аспектів існування людини має бути просякнуте викладання всіх тем філософії.

У дидактичному відношенні викладання філософії покликане розвивати здібності студентів до творчого логічного мислення, культивувати послідовність, системність, доказовість, гнучкість мислення, що складає логічну культуру особистості. Ефективність цих зусиль зростає за умов цілеспрямованого застосування єдиної стратегії і відповідних методичних засобів у стимулюванні творчого мислення студентів. Універсальним і воістину незамінним дидактичним засобом активізації інтелектуальних творчих потенцій студентів є проблемне навчання.

Найбільш виразно гуманістичний вектор філософії виявляє себе у вченнях про суспільство, людину, культуру і цивілізацію. У цьому циклі проблем важливо продемонструвати переваги цивілізаційного підходу до їх розгляду, здобутки сучасної культурології, аби аргументовано довести студентам, що духовна культура є магістральним шляхом до гуманізації людини й людства [7, с. 316].

Виникає запитання: в системі яких цінностей має формуватися особистість і яким має бути розуміння

творчої особистості? Все це вимагає спеціального аналізу, доступного рефлексіям саме філософії освіти. Лише їй до снаги дослідити базові цінності соціального життя, його генетичний код, відповідно до якого відтворюються основні соціальні структури, спосіб життя, типи мислення і типи особливостей. Якщо змінити розуміння діяльності та її стратегій, то потрібно ставити питання про те, яких нових смислів набувають розуміння творчості й ідеал особистості. В цьому сенсі аналіз аксіологічних проблем, які визначають стратегію сучасної освіти, пов'язаних з аналізом перспектив сучасної цивілізації та змін ціннісних пріоритетів. Дослідження цих процесів дасть можливість одержати по-справжньому перспективну модель освіти.

Одна з основних місій сучасної освіти – формування творчих здібностей людини, перенесення центру уваги на творчість, розум, уяву та волю людини. В сучасному світі, який динамічно розвивається і в якому стан хаотичності й нестабільності стає тривіальною нормою, істотно актуалізується здатність до нестандартних, якісно нових рішень і дій.

Пошук нових форм організації наукового знання – важливий шлях реформування системи освіти. Нині формується новий образ освіти, який істотно заперечує догматизований нормативізм та унітаризм просвітницької концепції. Водночас істотних змін зазнають і концептуальні підходи до розуміння освіченості. Поряд з традиційними, нині в педагогіці формуються нові уявлення про людину і освіченість, відбувається зміна антропологічних основ педагогіки.

Потреба генерування адекватної стратегії «освіти для майбутнього» не викликає сумнівів і заперечень. Її відрекомендовують по-різному: рефлексійна, дослідницька, активістська, проблемоцентрична, критично-мисленнєва і т. ін. Попри істотні номінативні відмінності, її сутність у цілому конвенційно погоджена і полягає в зміщенні основного акценту із засвоєння обсягу інформації на активізацію мислиннєвої діяльності й розвиток самостійного, критичного, рефлексійного мислення, в навчанні вирішення завдань, в удосконаленні навичок роботи з будь-якою інформацією, з різними завданнями, з «новим» (інноваціями). Іншими словами, нова парадигма орієнтує на вміння *володіти знаннями*. В цьому – головна спрямованість філософії освіти, орієнтованої на людину.

Потребує змін сам зміст навчання [10, с. 205]. Слід чіткіше й одноманітніше визначити фундаментальні знання у сферах вивчення людини і світу, сепарувати їх від надмірної інформаційної складової, що має відігравати роль ілюстративного супроводу пізнавального процесу.

Також існує потреба в корекції спрямованості навчального процесу. Сучасний динамізм зміни знань, інформації, технологій, означає, що навчити в школі чи навіть у найкращому університеті людину на решту життя неможливо, оскільки з часом вона втратить конкурентоспроможність і стане функціонально неадекватною. Тому виникає потреба формування в учнів розуміння необхідності та вміння навчатися впродовж життя. Напрацювання такого вміння стає найважливішою (поряд із засвоєнням сукупності базових знань) функцією навчального процесу.

Необхідний перехід від кваліфікації до компетенції, яка дає змогу знаходити рішення в будь-яких професійних і життєвих ситуаціях, що уможливило діяльність освіченої

особистості незалежно від локального чи глобального контексту ринку праці. Оволодівши технологією прийняття ефективних рішень, такий індивід виявиться спроможним адаптуватися до перманентних змін.

Потреба гуманізації та гуманітаризації освіти нині є предметом консенсусу в освітньому середовищі. Дегуманізація вбачається передусім у перетворенні освіти на інструментальну категорію індустріальних і ринкових відносин, у втраті гуманістичного смислу освіти, внаслідок чого вона перетворюється на утилітарне засвоєння вузького спектру професійних знань і навичок. Безперечно, дегуманізація освіти є результатом ілюстрацією дегуманізації суспільства в соціальних інститутах. Цей процес підриває перспективи соціального прогресу, звужує горизонти демократії і нівелює духовно-етичні цінності. Небезпека дегуманізованої освіти полягає у тому, що вона є чинником соціальної нестабільності, риси якої простежуються в сучасній Україні.

Як слушно зазначає С. Пролєєв, «традиційно гуманітарна освіта визначається за предметним принципом «наук про людину». У своїй діяльності людина, спрямовується на певний предмет, але одночасно і невід'ємно від цього *має справу з самою собою*. Сама людина складає найважливіший елемент та чинник власної дії, і будь-якої дії у світі людини взагалі. Це тягне за собою неусувному присутність гуманітарного компонента в будь-якому фахові, а відтак – в університетській освіті взагалі. Вища освіта не тотожна опануванню майстерності, вона за природою відмінна від ремісництва у широкому сенсі слова. Здобуваючи вміння певної діяльності (фаху), особа не може здобути її повноцінно як «голу техніку». Бо, по-перше, діяльність ця здійснюється у людському світі і лише у ньому має свій достеменний ефект. А це означає, що не можна повноцінно, вагомо і ефективно оволодіти дією поза контекстом (простором) її реалізації. Цим простором і універсальною умовою можливості будь-якої дії є людина як дійсність наявного культурно-історичного світу. По-друге, будь-яка діяльність витворює не лише певні результати (умовно назовемо їх «речами»), а й саму людину. Відтак лише той, хто свідомий цього завжди існуючого *гуманітарного ефекту* своєї справи і вміє його розраховувати й брати до уваги, може вважатися правдивим фахівцем» [6, с. 90].

Повноцінний розвиток, реалізація сутнісного потенціалу людини – це фактичне втілення гуманізму, безальтернативний шлях розвитку вищої освіти. Якщо раніше основним компонентом навчально-виховного процесу були знання, то нині – особистісний розвиток і формування цілісної особистості. «Гуманізація передбачає відношення до людини як до суб'єкта, визнання її прав на несхожість, унікальність. Концепція гуманної освіти віддає перевагу суб'єкт-суб'єктному навчальному процесу, де той, хто навчається є активним, ініціативним, готовим до колективної інтелектуальної діяльності, яка досягається насамперед засобами проблемно-діалогового викладання. Активність мотивується у спосіб усвідомлення внутрішньої свободи, засобом визнання права на вибір. Для студента це може бути право на визначення власної динаміки навчання, на формування пакету дисциплін з переліку можливих, на участь у всіх доступних видах навчальної, наукової та іншої творчої роботи» [4, с. 50].

Як аргументовано доводить В. Ярошевець, «Україна успадкувала від Нового часу образ освіти, в якому між

давньогрецькою «пайдеєю» та латинським «ерудицією» незаперечна перевага була віддана на користь останньої. Нагадаємо, що на відміну від «пайдеї», яка означає внутрішнє самовдосконалення особистості за допомогою зовнішнього сприяння, «ерудиція» означає механічне розширення «кола знань» та оволодіння необхідними навичками «видобутку» знання, його «обробки» та «використання». Щойно я свідомо використав, так би мовити, «виробничу термінологію», оскільки з точки зору свого історико-філософського підґрунтя та історико-філософського обґрунтування раціональна модель освіти являє собою специфічний виробничий цикл в якому накопичення та адаптація знання відбувається за доволі простими та легко зрозумілими алгоритмами, які дозволяють навчити будь-якого будь-чому за умови, якщо цей «будь-хто» належить до виду «*homo sapiens*» чи є людиною одночасно розумною та раціональною» [8, с. 134].

Нові суспільні реалії зумовлюють необхідність якісно нового підходу до постановки завдань в самому педагогічному процесі, який повинен будуватися на принципах гуманізації і гуманітаризації. Процес навчання і виховання має бути спрямований безпосередньо на особистість студента. При цьому слід враховувати психологію сприйняття сучасної молоді, яка, як правило, позбавлена консерватизму, голої віри в авторитети і готові істини. Сучасному студентству притаманне критичне відношення до навчання, чутливе реагування на все нове, на інноваційну і резонансну інформацію. Тому в процесі викладання слід використовувати всю багатоманітність методів і форм навчання, роблячи наголос на активних формах репрезентації знань.

Статусу пріоритетної потреби набуває «осмислення і обґрунтування нової парадигми гуманітарної культури, покликані замінити постструктуралістсько-деконструктивістський підхід, постаючи його розвитком і подоланням. Кожен парадигмальний зсув, як і будь-яке нове осмислення, містить три фази: відсторонення (звичне стає незвичним, лишається статусних ознак, радше деконструкція як демонтаж), гру з такими відстороненими смислами (нові асоціації і конотації), вибудовування нової смислової послідовності (нові поєднання, агрегація). Деконструктивізм здійснив перші дві стадії парадигмального зсуву, але його критичні процедури самі по собі ще не є переходом до третьої, вирішальної стадії формування нової парадигми. Попередньо суму таких методологій можна окреслити як концептивізм, враховуючи двозначність кореня «*conception*» (концепція і започаткування). Ключовими щодо таких методологій є: *посибілізм* – зміщення акценту з критики сущого і перетворювального активізму на розкриття нових можливостей свідомості, сценаріїв реальності; *динамізм* – зміщення акценту зі структурно-статичності на процесуальність змін; перехід до моделей багатомірності стереометричних; *персоналізм* – невичерпність особистісного начала як джерела, засобу і результату динаміки осмислення і смислотворення» [5, с. 177–178].

Принципи гуманізму, демократії і толерантності слід скеровувати на позитивну мотивацію діяльності особистості. Випускник вищої школи має бути повноправним, відповідальним і активним учасником розв'язання соціально-економічних, морально-етичних, культурно-освітніх, екологічних та інших проблем. З

метою поширення найкращих здобутків національної культури і загалом духовної спадщини бажано проводити фестивалі та конкурси, відроджувати національні свята, популяризувати притаманні українському народу духовні й моральні цінності. Адже одне з ключових завдань освіти – допомогти генерувати адекватні й ефективні світоглядні підходи, які забезпечать необхідний поступ національного розвитку в умовах посилення тенденцій глобалізму, економічної свободи і ринкової економіки [1, с. 35].

Дотепер організація навчання і виховання в вищій школі виходила з необхідності сформувати фахівця, який найкращим чином відповідає вимогам виробництва, яке було причиною для отримання освіти, а освіта його працівників – наслідком. Проте, з позицій гуманізації суспільства сама особа фахівця має висувати нові вимоги до виробництва, у тому числі й до кваліфікації праці, її інтелектуального і творчого змісту. Відтак, резонансної актуальності набуває проблема гуманізації і гуманітаризації вищої освіти.

Людський і соціальний капітал набутий у результаті вищої освіти відображає ресурси, які отримані завдяки соціальним зв'язкам і сприйнятті відповідних норм і традицій. Роботодавцям потрібні працівники, які не лише підготовлені на високому професійному рівні, а й володіють такими якостями, як гнучкість і здатність до самоосвіти. Саме людський і соціальний капітал дозволяють скоригувати цільові орієнтири працівників, роботодавців, а також функціонування всіх структур освітнього процесу в напрямку їх відповідності вимогам ринку праці. З підвищенням ролі людського чинника в економіці, суспільстві, зростає роль особи в процесі навчання [9, с. 98–99].

#### Список використаних джерел

1. Арутюнян М. Мировоззрение и образование: становление новой парадигмы [Текст] / М. Арутюнян // Высшее образование в России. – 2004. – С.34–42.
2. Буяльська Т. Гуманізація освіти – вичерпане гасло чи (не) виконане завдання? // Освіта. – 2006. – №26–27. – С.3–11.
3. Вербицкая Л. А., Касевич В. Б. О месте гуманитарных наук в системе знаний // Высшее образование в России. – 2003. – №1. – С.21–30.
4. Кісіль М. В. Гуманізація вищої освіти як сучасна тенденція / М. В. Кісіль // Інноваційний розвиток суспільства за умов крос-культурних взаємодій: матеріали конференції. – Суми, 2008. – С.49–51.
5. Проективный философский словарь: Новые термины и понятия; [под ред. Г. Л. Тульчинского и М. Н. Эпштейна]. – СПб.: Алетейя, 2003. – 512 с.
6. Пролеєв С. Обдарованість як чинник та виклик освітній системі // Філософсько-методологічні засади підвищення якості вищої освіти України: європейський вимір. Колективна моногр. – К.: Педагогічна думка, 2012. – 220 с.
7. Юдин Б. Г. Многомерный образ человека. На пути к созданию единой науки о человеке. Текст / Б. Г. Юдин. – М.: Наука, 2001. – 368 с.
8. Ярошевець В. Глобальні трансформації соціо-гуманітарного дискурсу в сучасній парадигмі філософії освіти // Філософсько-методологічні засади підвищення якості вищої освіти України: європейський вимір. Колективна моногр. – К.: Педагогічна думка, 2012. – 220 с.
9. Coleman J. Social Capital in the Creation of Human Capital. – American Journal of Sociology. – Vol.94. – Supplement. – P.95–120.
10. Kogler H. H. The Power of Dialogue. – London: The MIT Press Cambridge, 1996. – 323 p.

#### References

1. Arutyunyan M. Mirovovozzrenie i obrazovanie: stanovlenie novoy paradigmy [Tekst] / M. Arutyunyan // Vysshee obrazovanie v Rossii. – 2004. – S.34–42.

2. Buyalska T. Gumanizatsiya osviti – vicherpane gaslo chi (ne) vikonane zavdannya? // Osvita. – 2006. – №26–27. – S.3–11.

3. Verbitskaya L. A., Kasevich V. B. O meste gumanitarnykh nauk v sisteme znaniy // Vysshee obrazovanie v Rossii. – 2003. – №1. – S.21–30.

4. Kisl M. V. Gumanizatsiya vishchoyi osviti yak suchasna tendentsiya / M. V. Kisl // Innovatsiyniy rozvitok suspilstva za umov kros-kulturnih vzajemodiy: materiali konferentsiyi. – Sumi, 2008. – S.49–51.

5. Proektivnyy filosofskiy slovar: Novye terminy i ponyatiya; [pod red. G. L. Tulchinskogo i M. N. Epshteyna]. – SPb.: Aleteyya, 2003. – 512 s.

6. Proleev S. Obdarovanist yak chinnik ta viklik osvitniy sistemi // Filosofsko-metodologichni zasady pidvishchennya yakosti vishchoyi osviti Ukraini: evropeyskiy vimir. Kolektivna monogr. – K.: Pedagogichna dumka, 2012. – 220 s.

7. Yudin B. G. Mnogomernyy obraz cheloveka. Na puti k sozdaniyu edinoi nauki o cheloveke. Tekst / B. G. Yudin. – M.: Nauka, 2001. – 368 s.

8. Yaroshovets V. Globalni transformatsiyi sotsio-gumanitarnogo diskursu v suchasniy paradigmi filosofiyi osviti // Filosofsko-metodologichni zasady pidvishchennya yakosti vishchoyi osviti Ukraini: evropeyskiy vimir. Kolektivna monogr. – K.: Pedagogichna dumka, 2012. – 220 s.

9. Coleman J. Social Capital in the Creation of Human Capital. – American Journal of Sociology. – Vol.94. – Supplement. – P.95–120.

10. Kogler H. H. Tha Power of Dialogue. – London: ThcrMIT Press Cambridge, 1996. – 323 p.

**Fialko N. A.**, researcher at the Department of quality of education, the Institute of Higher Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine (Ukraine, Kyiv), [lepan@ukr.net](mailto:lepan@ukr.net)

#### Semantic emphasis in humanitarian paradigm

*Humanization and liberalization of higher education will increase the level of human and social capital of the individual by improving the quality of education and forming the humanistic outlook of the future employee, increasing the efficiency of investment in human capital, raising the intellectual level and personal fulfillment. These aspects actualize the need for expressiveness of semantic emphasis in humanitarian paradigm.*

**Keywords:** humanitarian paradigm, semantic emphasis, personality, humanization, humanitarian priorities, human and social capital.

**Фіалко Н. А.**, научный сотрудник отдела качества образования, Институт высшего образования Национальной академии педагогических наук Украины (Украина, Киев), [lepan@ukr.net](mailto:lepan@ukr.net)

#### Содержательные акценты гуманитарной парадигмы

*Гуманизация и гуманитаризация системы высшего образования будет способствовать повышению уровня человеческого и социального капитала индивида за счет повышения качества полученного образования и формирования гуманистического мировоззрения будущего работника, наращивания эффективности инвестиций в человеческий капитал, повышения интеллектуального уровня и самореализации личности. Указанные аспекты актуализируют потребность аргументационной выразительности содержательных акцентов гуманитарной парадигмы.*

**Ключевые слова:** гуманитарная парадигма, содержательные акценты, личность, гуманизация, гуманитарные приоритеты, человеческий и социальный капитал.

\* \* \*

УДК 141.7:316.75

**Халіман М. А.**,  
аспірантка кафедри філософії, Запорізький  
національний університет (Україна, Запоріжжя),  
[merythai@gmail.com](mailto:merythai@gmail.com)

#### СВІТОГЛЯДНЕ ПРОТИСТОЯННЯ: АТРИБУТИ ТА ФОРМИ

*Висвітлено сутність, основні атрибути та форми світоглядного протистояння як необхідної передумови філософського усвідомлення світоглядних чинників соціально-політичних конфліктів. Розглянуто сучасний стан досліджень проблематики світоглядного протистояння. Обґрунтовано необхідність доповнення існуючих досліджень із зазначеної проблематики розглядом базових елементів світоглядного протистояння, а також його основних форм. Проведено критичний аналіз основних концептів, за допомогою яких експлікується світоглядне протистояння. Основні атрибути (симетричність, ексклюзивність, редукаціонізм, ригідність, радикалізм) та*

*форми (невійськові і військові) світоглядного протистояння встановлюються за допомогою методів філософської герменевтики та історико-філософського аналізу. Досягнуті результати дозволяють сформулювати теоретичне підґрунтя для подальших досліджень світоглядних засад сучасних конфліктів.*

**Ключові слова:** світогляд, конфлікт, протиріччя, протилежність, світоглядне протистояння, інформаційна війна.

Конфлікт світоглядних уподобань і, відповідно, базових соціокультурних і політичних орієнтацій, є невід'ємним елементом будь-якого сучасного суспільного устрою. Це обумовлено зокрема тим, що сьогодні, коли процес глобалізації призвів до безпрецедентної «прозорості» будь-яких кордонів, фактично не залишилося соціумів, які могли б існувати в непорушних межах своєї ідентичності (будь-то етнічної, релігійної, чи будь-якої іншої) – замість цього, ми маємо сукупність комплексних (тобто, мультикультурних, мультикультурних, багатопартійних та ін.) соціально-політичних утворень, яким – хоча б внаслідок власної складності та неоднорідності – властиві природні внутрішні суперечності. Зокрема, щодо українського контексту, тут ми маємо справу з прикладом того, до яких драматичних наслідків може призвести внутрішня неоднорідність соціокультурних контекстів, яку зовнішні політичні сили сусідньої держави використовують для дестабілізації ситуації в Україні та порушення її суверенітету. Ця ескаляція політичного і громадянського конфлікту відбувається переважно через навмисне загострення і поляризацію світоглядних моделей, що репрезентують різні соціокультурні контексти (умовно кажучи, «західний» та «східний») і відповідні ментальні паттерни. Отже, очевидно, що питання світоглядного протистояння набуває сьогодні (особливо, для України) нечуваної гостроти.

*Метою* даної статті є визначення основних атрибутів і форм світоглядного протистояння. Ми вважаємо, що таке визначення є необхідною передумовою подальшого соціально-філософського аналізу та усвідомлення світоглядних чинників сучасних конфліктів.

Незважаючи на виключну важливість для сучасного суспільства, тема світоглядного протистояння ще не отримала належного висвітлення у науковій літературі. При цьому, окремо взяті теми «світогляду» та «протистояння» мають досить тривалу історію осмислення у різних напрямках соціогуманітарної думки.

Рубрика світоглядних студій представлена величезною кількістю робіт, що належать до різних галузей філософського знання. Залежно від предмета дослідження, проблема світогляду висвітлюється у відповідних аспектах аналізу: будь то формування світоглядних орієнтацій, або аксіологічний вимір світогляду, або його когнітивні аспекти. Розглядаючи стан досліджень світогляду в розрізі, що нас цікавить, ми можемо констатувати майже повну відсутність вітчизняних праць подібної спрямованості (за виключенням хіба що поодиноких спроб [1], які ані окремо, ані за своєю сукупністю ще не сформували належного теоретичного базису, який дозволяв би претендувати на системність такого роду досліджень). Якщо ж ми звернемося до міжнародного досвіду осмислення зазначеної проблематики [4], стан її розробленості теж може бути кваліфікований як далекий від завершеності, хоча й більш розвинений, ніж у вітчизняному дослідницькому контексті. Для переважної більшості закордонних опрацювань теми світоглядного конфлікту властивий характер так званих «case studies», тобто вони спрямовані на досконале вивчення світоглядних протиріч у різноманітних контекстах

|                                                                                                                                                                                      |     |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| Яковенко А. І. Двовір'я: сутність діалектики християнства і язичництва періоду Київської Русі                                                                                        | 197 |
| Дьоміна О. В. Історична поетика кіно Д. Бордвела                                                                                                                                     | 200 |
| Єгулов М. В. Текст ідентичності в контексті соціалізації: лінії смислової напруги                                                                                                    | 203 |
| Козачинська В. В. Екзистенційні грані суб'єктивності: свобода осмисленого «стояння у ніщо»                                                                                           | 207 |
| Бабина Т. Г. Ментальні полюси соціокультурних трансформацій                                                                                                                          | 211 |
| Бойко А. О. Фактор маси і його кумулятивний ефект в сучасному суспільстві                                                                                                            | 215 |
| Герасименко М. В. Детермінанти змістовної динаміки ідеї                                                                                                                              | 218 |
| Смельяненко С. О. Перехідність та маргінальність в добу глобалізації                                                                                                                 | 222 |
| Зубов В. О. Кроскультурні стилеві характеристики життєдіяльності сучасної людини                                                                                                     | 226 |
| Олексенко Р. І. Філософія розвитку інформаційного суспільства в епоху глобалізації                                                                                                   | 230 |
| Стецюра К. О. Медіа картина світу як матриця конструювання особистості в інформаційному суспільстві                                                                                  | 232 |
| Мамедова А. М. Место и роль юридической ответственности в демократическом гражданском обществе (Місце і роль юридичної відповідальності в демократичному громадянському суспільстві) | 237 |
| Сковронський Б. В. Феноменологія художнього образу                                                                                                                                   | 241 |
| Слюсар В. М. Деякі зауваження до визначення поняття «насилля»: соціально-філософський аспект                                                                                         | 245 |
| Солонько Л. А. Про локальні інтерпретації релігійних концепцій спасіння                                                                                                              | 248 |
| Терепицій С. О. Явище футурології в контексті проблем соціальної філософії                                                                                                           | 252 |
| Фіалко Н. А. Змістовні акценти гуманітарної парадигми                                                                                                                                | 256 |
| Халіман М. А. Світоглядне протистояння: атрибути та форми                                                                                                                            | 261 |
| Береза В. О. Довіра до влади як показник політичної соціалізації особистості                                                                                                         | 265 |
| Ягодзінський С. М. Стратегії реалізації соціокультурного потенціалу глобальних інформаційних мереж                                                                                   | 268 |
| Казак Є. О. Переосмислення засад історичного матеріалізму у філософії постмарксизму                                                                                                  | 271 |
| Горбова І. О. Соціальна роль української інтелігенції у сучасних трансформаційних умовах                                                                                             | 275 |
| Наседкіна О. О. Світоглядне настанови казки: філософська рефлексія                                                                                                                   | 278 |
| Кривега Л. Д., Сухарева Е. В. Мировой туризм: тенденции развития (Світовий туризм: тенденції розвитку)                                                                               | 283 |
| Ніколайчук Г. Г. Теоретичні аспекти дослідження взаємозв'язку спорту і політики                                                                                                      | 285 |
| Завальнюк О. В. Колективістська природа спорту                                                                                                                                       | 289 |
| Приймак Д. Й. Домодерні, модерні та постмодерні форми глобалізації культури в контексті туристичної діяльності                                                                       | 292 |
| Рябенко В. І. Гуманістичний вимір монополюного аграрного бізнесу в Україні: світоглядно-компетентнісний аспект                                                                       | 296 |
| Фатхутдінова І. Роль державної сімейної політики в зміцненні інституту української родини                                                                                            | 302 |
| Чугай О. М. Корпоративна культура та соціальна відповідальність у соціокультурному вимірі економіки                                                                                  | 306 |
| Гоцалюк А. А. Вплив суспільних чинників на еволюцію різдвяно-новорічних обрядів Гуцульщини                                                                                           | 310 |
| Буяк Б. Б. Світоглядно-філософський аналіз студентського лідерства                                                                                                                   | 313 |
| Опанасюк Ю. І. Людський капітал – основний фактор впровадження освітніх інновацій                                                                                                    | 316 |
| Антіфеева Х. Проблема гендерної рівності і нерівності в культурно-освітньому просторі: філософський аналіз                                                                           | 318 |
| Кубко В. П. Формування гендерної культури студентів вищих навчальних закладів                                                                                                        | 321 |
| Гуменюк А. М. Підручник як один із засобів становлення нелінійного мислення майбутнього педагога в умовах модернізації вищої педагогічної освіти                                     | 325 |
| Кузін М. С. Поза-культурні виміри ліберальної освіти                                                                                                                                 | 329 |
| Новіцька Т. В. Філософський аналіз деяких проблем трансформації системи фізико-математичної, природничої освіти в контексті змін освітньої парадигми                                 | 332 |
| Троїцька О. М. Філософсько-освітній вимір можливостей та потенціалу «полікультурності»                                                                                               | 336 |

## ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

|                                                                                                                                                                     |     |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| Григор О. О. Проблеми досягнення консенсусу між державою і суспільством на підставі терпимості й толерантності                                                      | 340 |
| Макаренко Б. Духовні детермінанти активізації політичної участі особистості                                                                                         | 345 |
| Валюшко І. О. Алармистські аспекти теорій інформаційного суспільства                                                                                                | 349 |
| Король А. Інформаційні стандарти в сучасній системі міжнародних зносин                                                                                              | 352 |
| Лаврук Т. П. Асиметрія сучасного світопорядку: фактори об'єктивації                                                                                                 | 356 |
| Славина О. В. Технологія роботи з символом: умови, етапи, наслідки                                                                                                  | 360 |
| Веденєв В. О. Інтерпретації культури як стилю політичної поведінки суб'єкта політичного процесу                                                                     | 364 |
| Краснополська Т. М. Співвідношення понять «паритетна демократія» та «гендерна демократія»                                                                           | 368 |
| Аксельрод Р. Б. Конфліктологічна культура управлінської еліти як чинник компетентного прийняття політичних рішень                                                   | 371 |
| Далєвська Т. П. Політико-правова колізія як підстава для визнання/невизнання нових держав/державоподібних утворень                                                  | 375 |
| Каміль Сигідус. Українська криза в контексті концепції зіткнення цивілізацій Самуеля Ф. Хантінгтона                                                                 | 377 |
| Маркітантов В. Ю. Функції політичної еліти: виклики сучасної України                                                                                                | 383 |
| Дашевська О. В. Геополітичні наслідки циклічності політичних криз в Україні                                                                                         | 386 |
| Гоцуляк В. М. Формування правових засад політичного лобізму в Україні                                                                                               | 391 |
| Наконечний М. В. Проблема регіоналізованої ідентичності Донбасу в контексті національної ідентичності України та реінтеграції регіону                               | 394 |
| Кацуба М. О. Художнє кіно як мас медіа: особливості впливу на політичні процеси                                                                                     | 398 |
| Ключник Р. М. Вища освіта в умовах політичної кризи: функціональні особливості                                                                                      | 402 |
| Шеремета О. М. Українсько-польські стосунки у Галичині та політика австрійського уряду кінця XIX – початку XX ст.                                                   | 406 |
| Бадер А. В. Місце та роль студентської молоді в політичній системі СРСР у середині 1950–х – середині 1980–х рр. (на матеріалах Донбасу)                             | 408 |
| Вонсович О. С. Європейський та євроатлантичний напрями подальшого розвитку системи безпеки в Європі                                                                 | 413 |
| Білоконь А. О. Політичний архів зовнішньополітичного відомства Німеччини про німецько-японські відносини 30–х рр. XX століття                                       | 416 |
| Карадемир Г. С. Экономические интересы Турции на Южном Кавказе (Економічні інтереси Туреччини на Південному Кавказі)                                                | 419 |
| Озен М. А. Тактика и стратегия Запада, Турции и России на территории Южного Кавказа (Тактика і стратегія Заходу, Туреччини і Росії на території Південного Кавказу) | 421 |

## НАУКОВЕ ЖИТТЯ

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |     |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| Масаев М. В. Анатомия и физиология культурной антропологии (Анатомія та фізіологія культурної антропології). Рецензия на: Введение в культурную антропологию: учеб. для вузов / О. А. Габриелян, А. В. Швецова, Е. В. Донская, Е. Б. Ильичевич, А. А. Коноплева, Н. Н. Кузьмин, А. Ю. Микитинец, О. И. Микитинец, М. В. Сомов. – Симферополь: Издательство «ЧП Предприятие Феникс», 2014. – 298 с. | 424 |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|